

GRAHAM GREENE

AL ZECELEA OM

*Traducere din limba engleză
Petre Solomon*

CUPRINS

<i>Cronologie</i>	5
Partea I	13
Partea a II-a	43
Partea a III-a	101
Partea a IV-a	127
<i>Referințe critice</i>	157

Mai toți ghiceau timpul cu ajutorul meselor, care nu erau servite la ore fixe. Se distrau jucând toată ziua cele mai puerile jocuri, iar la căderea serii adormeau, potrivit unei înțelegeri tacite: nu așteptau o anumită oră, fiindcă n-aveau cum să stabilească precis timpul – de fapt, fiecare dintre ei își avea timpul său. La începutul prizonieratului, cei treizeci și doi de deținuți dispuneau de trei ceasuri în stare bună, plus un deșteptător cumpărat de ocazie, pe care nu te puteai bizui (cel puțin așa pretindeau posesorii ceasurilor bune). Primele care au dispărut au fost cele două ceasuri-brățară: posesorii lor au ieșit din celulă într-o dimineață, la orele șapte (ceasul deșteptător arăta șapte și zece), iar peste câteva ore ceasurile au putut fi văzute la încheieturile mâinilor a doi dintre gardieni.

Rămâneau ceasul deșteptător și un ceas vechi, de argint, cu lănțug, aparținând primarului din Bourge. Ceasul deșteptător era proprietatea unui mecanic de locomotivă pe nume Pierre. Între cei doi avea să se dezvolte un fel de concurență. Fiecare din ei socotea că timpul e proprietatea sa personală, nu și a celorlalți douăzeci și opt de deținuți. Existau astfel două timpuri, pe care și unul, și celălalt le apărau cu înverșunare. Era

o adevărată pasiune, ce-i despărțea de tovarășii lor, astfel încât la orice oră din zi îi puteai vedea pe amândoi în același ungher al enormei barăci de beton; până și mesele și le luau împreună.

O dată, primarul uită să-și întoarcă ceasul: fusese o zi agitată, căci peste noapte auziseră împușcături din direcția orașului, așa cum auziseră și în ajunul zilei când cei doi deținuți cu ceasuri-brățară fuseseră scoși din baracă; în mintea fiecăruia dintre ei cuvântul „ostatic” creștea ca un nor greu, căruia vântul capricios îi dădea forma unor litere.

Închisoarea face să se nască idei bizare în mințile oamenilor. Primarul și mecanicul de locomotivă deveniră și mai apropiați: ai fi zis că se temeau ca nu cumva nemții să-i aleagă dinadins pe deținuții cu ceasuri, pentru a le fura timpul. Primarul ar fi vrut chiar să le propună tovarășilor săi de detenție să țină ascunse cele două ceasuri pe care le mai aveau, ca să nu riște să le piardă, dar se întrerupse la mijlocul frazei, dându-și seama că ideea asta ar fi putut trece drept un semn de lașitate.

Dintr-un motiv sau altul, în noaptea aceea, primarul uită să-și întoarcă ceasul. Când se trezi, a doua zi dimineață, la prima rază de lumină, își privi ceasul.

– Ei, cât e ora? îl întrebă Pierre. Ce zice rabla dumitale?

Acele, încremenite la unu fără un sfert, arătau ca niște ruine negre, păraginite. Primarul avu sentimentul că trece prin cel mai îngrozitor moment din viața

lui, mult mai îngrozitor decât ziua în care fusese ridicat de nemți. Închisoarea nu lasă neatins nici un simț omenesc, iar simțul proporțiilor e primul care cedează. Primarul își roti privirile de la o față la alta, ca și cum ar fi comis un act de trădare: cedase singurul aparat de măsurare exactă a timpului. Îi mulțumi lui Dumnezeu că nu se găsea acolo nici un cetățean din Bourge. Printre deținuți se aflau un frizer din Etain, trei funcționari, un șofer de camion, un zarzavagiu, un debitant de tutun – toți deținuții, cu excepția lui însuși, proveneau din straturi sociale inferioare și, deși asta îl făcea să se simtă și mai răspunzător față de soarta lor, își dădea seama că ei puteau fi înșelați mai lesne. La urma urmei, își spunea, poate că-i mai bine așa: e mai bine să creadă că încă mai posedă timpul adevărat decât să se bizuie pe propria lor capacitate de a ghici și pe un ceas deștepător rablagit.

Privind lumina cenușie filtrată printre zăbrele, făcu o socoteală rapidă și spuse cu hotărâre în glas:

– E cinci și douăzeci și cinci.

Întâlni însă privirea unuia de care se temea că ar fi putut să-i ghicească înșelătoria: un avocat din Paris, pe nume Chavel, un tip solitar, care încerca din când în când, cu stângăcie, să pară uman. Mai toți ceilalți deținuți îl socoteau un soi de ciudățenie, dacă nu chiar o glumă a naturii: un avocat nu-i un om cu care te întâlnești deseori în viață, ci un fel de marionetă scoasă la anumite ocazii, iar acum își pierduse, oricum, roba neagră.

– Exclus! zise Pierre. Ce-i cu rabla dumitale? Eu văd că-i șase fără un sfert.

– Un ceas deșteptător ca al dumitale merge totdeauna prea repede.

Avocatul se amestecă în vorbă, din simplă obișnuință:

– Păi, ieri spuneai că merge prea încet...

Din clipa aceea, primarul simți că-l urăște pe Chavel. El și Chavel erau singurii oameni cu vază din închisoarea aceea. Gândindu-se că el, unul, nu l-ar fi torpilat niciodată pe Chavel în felul acesta, începu să caute o explicație – vreun motiv ascuns și rușinos. Cu toate că avocatul vorbea rareori și nu avea prieteni, primarul își spunea: „Umblă după popularitate, își închipuie c-o să ajungă șef în închisoarea asta. Vrea să fie un dictator“.

– Ia să ne uităm la rabla dumitale! zise Pierre.

Clar, primarul își purta ceasul la vestă, legat de un lăntug de argint încărcat cu sigilii și monede, așa că nu putea fi smuls. Primarul putea lesne să sfideze, râzând, o asemenea cerere.

Ziua aceea avea să rămână veșnic întipărită în memoria lui ca una din acele zile negre, pline de spaime teribile, care alcătuiesc calendarul intim al oamenilor: ziua căsătoriei, ziua nașterii primului copil, ziua alegerilor municipale, ziua morții soției... Trebuia neapărat să-și întoarcă ceasul și să potrivească acele la o cifră plauzibilă fără să fie văzut de careva; simțea însă că avocatul parizian nu-l slăbește din ochi nici o clipă. De întors

ceasul era foarte simplu – chiar și un ceas care merge trebuie să fie întors; îl putea întoarce însă doar pe jumătate, urmând ca mai târziu să-l mai răsucească o dată sau de două ori, pe tăcute.

Dar lui Pierre nu-i scăpă mișcarea.

– Ce faci? îl întrebă el, bănuitor. Doar l-ai mai întors o dată! Nu cumva s-a stricat rabla?

– L-am răsucit fără să-mi dau seama, îi răspunse primarul, deși nu fusese niciodată mai treaz la minte.

Îi venea foarte greu să potrivească acele ceasornicului, care, în decurs de mai bine de jumătate de zi, rămăsese cu vreo cinci ore în urma ceasului lui Pierre. Nici măcar natura nu-i putea veni în ajutor. Closetul se afla în curte – un șir de găleți –, și nici un deținut n-avea voie să se ducă singur acolo: pentru a ușura munca gardienilor, trebuiau să formeze un grup de cel puțin șase oameni. Primarul nu putea nici să aștepte până la noapte, deoarece în baracă era prea întuneric să vadă acele. Iată de ce era nevoit să țină în minte socoteala orelor; de câte ori se ivea vreun prilej, trebuia să se folosească de el, fără să stea prea mult pe gânduri, pentru a stabili ora măcar cu aproximație.

Către seară, se iscă o ceartă din pricina unui joc de cărți primitiv, un fel de popa prostu, pe care câțiva dintre deținuți îl jucau mai tot timpul, cu niște cărți de joc de fabricație proprie. În vreme ce ochii tuturor erau ațintiți asupra jucătorilor, primarul își scoase ceasul și-i potrivi la repezeală acele.

– Cât e ora? îl întrebă avocatul.

Primarul tresări, de parcă ar fi fost surprins în boxa martorilor de o întrebare neobișnuită: avocatul îl privea cu expresia aceea nefericită și încordată pe care o avea de obicei, expresia unui om lipsit de orice imagini din trecut capabile să-i slujească drept reazem într-un prezent tragic.

– Cinci și douăzeci și cinci.

– Credeam că-i mai mult.

– E ora mea, îi răspunse primarul, înțepat.

Era într-adevăr ora lui; de aici înainte nu mai putea admite nici o posibilitate de a greși – ora trebuia să fie exactă, pentru că o inventase chiar el.

Louis Chavel n-avea să înțeleagă niciodată de ce îl ura primarul. Era clar că acesta îl ura; avocatul văzuse de prea multe ori în tribunale expresia urii pe fețele mar-torilor sau ale acuzaților ca să poată avea vreun dubiu. Acum, când devenise el însuși un pușcăriaș, i se părea cu neputință să se adapteze la noua perspectivă, iar încercările de a se apropia de tovarășii săi dădeau greș din pricină că socotea oarecum firească detenția lor – mai devreme ori mai târziu tot ar fi ajuns la pușcărie pentru vreun furt, vreo fraudă sau vreun viol –, în timp ce el fusese închis din greșală. Primarul ar fi trebuit în mod logic să-i fie aliat: admitea că nici pentru primar detenția nu era un lucru firesc, deși își amintea de un proces judecat în provincie, un caz de delapidare în care fusese implicat și un primar. Dar, spre uimirea lui, primarul din Bourge răspundea cu vădită antipatie la avansurile-i stângace.

Ceilalți se purtau bine, ba chiar erau prietenoși cu el: îi răspundeau când le vorbea, deși singurul subiect de conversație la care putea să se aștepte din partea lor se învârtea în jurul unor formule de politețe. După un timp, i se păru îngrozitor să audă asemenea formule tocmai într-o închisoare: îi spuneau „bună ziua” sau

„noapte bună“ așa cum i-ar fi spus dacă l-ar fi întâlnit pe stradă, în drumul lui spre tribunal. Numai că erau cu toții închiși într-o magazie de beton, lungă de circa zece metri și lată de aproape șase.

Vreme de peste o săptămână, se strădui din răspuneri să se poarte ca un deținut „normal“ și izbuti chiar să se facă acceptat la jocurile de cărți, dar renunță grabnic, dându-și seama că mizele îl depășeau. N-ar fi avut nimic împotriva să piardă bani, însă puținele bancnote pe care i se îngăduise să le ia cu el în închisoare depășeau puterile financiare ale tovarășilor săi, tot astfel cum mizele acestora le depășeau pe ale sale. Ei puteau să joace, de pildă, pe o pereche de ciorapi, caz în care cel ce pierdea era nevoit să își vâre picioarele goale în pantofi, așteptând revanșa, dar avocatul se temea să-și piardă atributele de om cu stare și cu un anumit rang social. Renunță așadar la jocul de cărți, cu toate că, de fapt, avusese noroc – câștigase o haină cu câțiva nasturi lipsă. Ceva mai târziu, pe întuneric, i-o restituise posesorului ei, ceea ce îi atrăsese disprețul tuturor: nu era un sportiv! Totuși, nu-l condamnau: la ce altceva te puteai aștepta din partea unui avocat?

Celula lor era mai aglomerată decât orice oraș, iar Chavel își dădea tot mai mult seama cât de singur te poți simți într-un oraș. Își spunea că războiul se apropie de sfârșit – cineva trebuia să iasă învingător până la urmă! –, așa că nici nu-i mai păsa cine anume va învinge, totul era să se termine odată! Era un ostatic, își spunea,

uitând că uneori ostaticii erau împușcați. Moartea celor doi tovarăși îl zguduî doar o clipă: se simțea prea părăsit și nefericit ca să-și dea seama că ar putea să fie el însuși scos din celula aceea aglomerată. Într-o mulțime te puteai simți nu numai singur, ci și la adăpost.

La un moment dat, dorința de a-și aminti, de a se convinge că exista o viață trecută, din care venise și la care s-ar fi putut întoarce într-o bună zi, deveni prea acută pentru a mai suporta tăcerea. Își schimbă așadar locul în celulă, mutându-se lângă unul dintre funcționari – un tânăr subțiratic și tăcut, pe care tovarășii săi îl porecliseră, din nu se știe ce pricină, Janvier¹. Să fi fost oare din pricină că unul dintre ei, mai plin de imaginație, văzuse într-însul un boboc tânăr, mușcat de ger?

– Spune-mi, Janvier, ai călătorit vreodată? îl întreabă Chavel. Vreau să spun, în Franța?

În chip caracteristic, avocatul puneă întrebări chiar atunci când încerca să stabilească un contact uman – ai fi zis că interoghează un martor.

– N-am fost decât în împrejurimile Parisului, îi răspunse Janvier și, făcând un efort de imaginație, adăugă: La Fontainebleau. M-am dus acolo într-o vară.

– Cunoști localitatea Brinac? E pe ruta principală, de la Gara Montparnasse.

– N-am auzit niciodată de ea, îi răspunse tânărul, pe un ton posac, de parcă avocatul l-ar fi învinuit de ceva,

¹ Ianuarie (în limba franceză în original) (n.red.)

și izbucni într-o tuse prelungă și seacă – ai fi zis că se revarsă niște boabe de mazăre într-o tingire.

– Atunci, nu-mi cunoști satul, Saint Jean de Brinac? E cam la trei kilometri spre est. Acolo e casa mea.

– Credeam că ești din Paris.

– Lucrez la Paris, zise avocatul. Când o să ies la pensie, o să mă retrag la Saint Jean. Tatăl meu mi-a lăsat moștenire casa. A primit-o el însuși de la tatăl lui.

– Ce era tatăl matalui? îl întreabă Janvier, cu un fel de curiozitate.

– Avocat.

– Dar tatăl lui?

– Tot avocat.

– O fi o meserie bună pentru unii oameni. Mie însă mi se pare cam demodată.

– Dacă-ai avea o bucățică de hârtie, ți-aș putea desena o schiță a casei și a grădinii.

– N-am, zise Janvier, dar nu te osteni. E casa matalui, nu a mea.

Și tuși din nou, cu mâinile osoase proptite pe genunchi. Părea dornic să pună capăt acestei discuții cu un străin pe care nu-l putea ajuta cu nimic. Cu absolut nimic.

Chavel se îndepărtă. Ajuns lângă Pierre, se opri și-l întreabă:

– Ai putea să-mi spui cât e ceasul?

– Cinci fără douăsprezece.

Primarul, care era aproape, mârâi:

Respect pentru curmă și cărți

– Iar rămâne în urmă.

– În meseria dumatăle, zise Chavel, am impresia că vezi lumea, nu-i așa?

Vorbele lui aveau bonomia falsă a unui judecător de instrucție care vrea să-l silească pe un martor să se demaște printr-o minciună.

– Da și nu, răspunse Pierre.

– Cunoști cumva o localitate numită Brinac? E cam la o oră depărtare de Gara Montparnasse.

– N-am fost niciodată pe ruta aia, răspunse Pierre. Eu am treabă doar la Gara de Nord.

– A, da. Atunci, nu cunoști satul Saint Jean...

Se lăsă păgubaș și merse, deznădăjduit, să se așeze cu spatele la peretele rece, de ciment, departe de ceilalți.

În noaptea aceea se auziră pentru a treia oară împușcături: o rafală scurtă de mitralieră, urmată de câteva împușcături răzlețe și de un zgomot ca explozia unei grenade. Deținuții zăceau întinși pe podea, fără să scoată o vorbă: așteptau, nu dormeau. Nu puteai ști dacă sunt stăpâniți de teama unor oameni conștienți de pericol sau de emoția ce-i cuprinde pe cei ce veghează la căpătâiul unui bolnav, când deslușesc primele semne de sănătate în trupul până atunci prea liniștit. Chavel zăcea la fel de nemișcat ca și ceilalți: nu-i era teamă, căci era prea adânc îngropat în temnița asta ca să fie descoperit. Primarul își încolăci brațele în jurul ceasului, încercând în zadar să-i înăbușe tic-tacul vetust și statornic.